

ISSN Print: 2394-7500
 ISSN Online: 2394-5869
 Impact Factor (RJIF): 8.4
 IJAR 2024; 10(12): 30-32
www.allresearchjournal.com
 Received: 19-10-2024
 Accepted: 22-11-2024

ਗਗਨਦੀਪ
 Ph.D. Scholar, G.KU,
 Punjab, India

ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ: ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਖੰਡਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ

ਗਗਨਦੀਪ

ਮੁਖਬੰਧ

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੰਗੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬੰਬੀਤ ਤਸਵੀਰ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਸਮਾਜ, ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਨੇ ਸਦੀ ਦਰ ਸਦੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਲ, ਮੱਧਕਾਲ, ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਏ ਹਾਂ।

ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਸਮਾਜ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ, ਰਵਾਇਤਾਂ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਇਸਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਝਲਕ ਸਾਡੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮਿਥਿਲੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੌਥੀ ਪਾਈ ਹੈ (ਸਿੰਘ, 1995)¹।

ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਲ (3000 BC - 600 AD)

ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਿਗਵੇਦਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਘਟਦੇ ਗਏ।

ਮੁੱਖ ਚਰਚਾਵਾਂ

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ: ਰਵਾਇਤੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਕਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੰਕੁਚਿਤ ਹੋ ਗਈ।
2. ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ: ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਵਰਗੀਆਂ ਪਰਥਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਾਹਰਣ

ਵਿਦਿਆਵਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗਾਰਗੀ ਅਤੇ ਮੈਤਰੇਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਬੌਧਿਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਰਹੀਆਂ। (ਸ਼ਰਮਾ, 2001)²

Corresponding Author:
ਗਗਨਦੀਪ
 Ph.D. Scholar, G.KU,
 Punjab, India

ਮੱਧਕਾਲ (600 AD - 1700 AD)

ਮੱਧਕਾਲ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋਣਾ ਦੇਵੇਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋਏ।

ਮੁੱਖ ਚਰਚਾਵਾਂ

1. ਕੁਝ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦਾ ਉਭਾਰ: ਰਾਣੀ ਦੁਰਗਾਵਤੀ ਅਤੇ ਰਜ਼ੀਆ ਸੁਲਤਾਨ ਵਰਗੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ।
2. ਚੁਨੌਤੀਆਂ: ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਕੈਦ।

"ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ" ਨਾਮਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਸਿੰਘ, 1987)।

ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ (1700 AD - 1947 AD)

ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦੇ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯਾਸ ਹੋਏ।

ਮੁੱਖ ਚਰਚਾਵਾਂ

1. ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ: ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਵਰਗੇ

2. ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ: ਵਿਦਿਆਸਾਗਰ ਅਤੇ ਦਯਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ ਨੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ "ਮਹਾਨ ਸੁਧਾਰਕ" ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, 1993)।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ (1947 ਤੋਂ ਅੱਜ)

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ।

ਮੁੱਖ ਚਰਚਾਵਾਂ

1. ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਹੱਕ: ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।
2. ਆਰਥਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ: ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਚੁਨੌਤੀਆਂ

1. ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਣਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
2. ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੰਸਕਾਰ: ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਅਜੇ ਵੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ

ਕਾਲਖੰਡ	ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ	ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾਵਾਂ
ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਲ	ਘਰੇਲੂ ਰੋਲ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ	ਬਾਲਵਿਵਾਹ, ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ
ਮੱਧਕਾਲ	ਕੁਝ ਸ਼ਾਸਕ ਰੋਲ, ਪਰ ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕਤਾ	ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਰੋਕ
ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ	ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਮਾਂਗ, ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ	ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ	ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਹੱਕ, ਵਾਧਾ	ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ

- ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ ਦੇ ਜਰੀਏ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬਢਾਉਣਾ।
- ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ।

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼

ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ

ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਇਆ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਮਾਨਤਾ, ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸਿੰਘ, ਮਿਥਿਲੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪਿਤ੍ਰਸਤਾਤਮਕਤਾ। ਦਿੱਲੀ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1995।
2. ਸ਼ਰਮਾ, ਪ੍ਰਮੋਦ। ਰਿਗਵੇਦਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ। ਦਿੱਲੀ: ਵੀਡੀਅਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 2001।

3. ਸਿੰਘ, ਪੂਰਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 1987।
4. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ। ਮਹਾਨ ਸੁਧਾਰਕ। ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1993।
5. ਸਿੰਘ, ਕਵਿਤਾ। ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 2005।